

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ХУСУСИЙ БАНКЛАРНИ ХУҚУҚИЙ БОШҚАРИШНИНГ АСОСИЙ ТАМОЙИЛЛАРИ

**Mamajonov.L.A, Sadikov.Z.A, Arziboeva.R.S, Mitillaev.I.T, Avilov.N.Yu,
Sirojetdinov.Sh.B, Usmonov.Sh.A, Akbarova.N.N,
Ermatova.S.I,Razzakov.D.X**

Мақолада Ўзбекистон Республикасида хусусий банк операцияларини тартибга солиш методологияси ва жиҳатлари, шунингдек, норматив-ҳуқуқий базани барқарор ривожлантириш ва банк фаолиятини тартибга солиш соҳасидаги амалий масалалар кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: банк, банк қоидалари, банк тизими, Марказий банк, Ўзбекистон иқтисодиёти, стратегия сиёсати.

Ўзбекистон мустақилликка эришганидан, бозор муносабатлари шаклланишидан буён Ўзбекистонда банк қонунчилигини ҳар томонлама ислоҳ қилишнинг муайян муаммоси пайдо бўлди. Ушбу қарор асосан мустақиллик йилларида иқтисодиётнинг бутун банк сектори сезиларли ўзгаришларга учраганлиги сабабли қабул қилинди. Республика иқтисодиётининг ёрдамчи тармоғининг бир тури сифатида ушбу соҳа бозор иқтисодиётида шаклланиш ва ислохотларнинг стратегик бошланишини белгилай бошлади.

Бугунги кунда республиканинг мавжуд банк тизими бозор инфратузилмасининг муҳим таркибий қисмларидан бири ва мамлакатнинг умумий иқтисодий таркибий қисми сифатида қаралмоқда. Шунини таъкидлаш керакки, банк қонунчилиги ўз ваколатлари доирасида турли ваколатли давлат ташкилотлари томонидан қабул қилинган, нафақат банк операцияларини, балки мамлакатдаги бутун молия тизимини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг тўлиқ тўплами сифатида талқин қилиниши керак.

Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси банк қонунчилигида жуда кенг ҳуқуқий ҳужжатлар тўплами мавжуд бўлиб, улар ҳозирда бир нечта норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ўз ичига олади. Мамлакатнинг тўлиқ банк қонунчилигини баҳолашда Ўзбекистонда банк қонунчилигининг амалдаги асосларини тўртта йўналишга ажратиш ёндашуви қўлланилди.

Биринчи секторда ушбу мисолда энг муҳимларидан бири молия тизимида банкларнинг шаклланиши ва фаолиятини назорат қилувчи қонун ҳужжатлари деб номланиши керак. Табиийки, ушбу ҳужжатлар "банклар ва банк фаолияти тўғрисида" ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни, "Марказий Банк тўғрисида" ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни, "фуқароларнинг банклардаги омонатларини ҳимоя қилиш кафолатлари тўғрисида" ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини ўз ичига олиши керак. Ўзбекистон Республикасининг "банк сирини тўғрисида" ги ва Ўзбекистон Республикасининг ушбу соҳага оид бошқа қонунлари. Шунга асосланиб, ушбу қоидаларни институционал деб аташ керак, чунки улар алоҳида молия институтларининг, шунингдек бутун тизимнинг фаолиятини бошқаради.

Банк қонунчилиги тизимидаги иккинчи сектор parallel равишда ишлайдиган муассасаларни тартибга солиш билан боғлиқ қонунларни, яъни банк қонунчилигига қисман бевосита ва асосан билвосита таъсир кўрсатадиган қонунларни ўз ичига олиши керак.

Шундан сўнг, биз учинчи секторга тааллуқли бўлган Қонунчилик ҳаракатларини universal дастур билан баҳолашимиз керак. Бундай фаолиятга мисол сифатида мамлакатнинг асосий қонуни бўлган Ўзбекистон Республикаси Конституциясини, шунингдек, фуқаролик қонунларини, яъни фуқаролик кодексини кўриб чиқишимиз мумкин. Юқорида айтиб ўтилган қонунларнинг қоидалари нафақат банклар ва банк қонунчилиги, балки мамлакатдаги барча шахслар ва юридик ташкилотлар учун асос бўлиб хизмат қилади. Уларнинг қоидалари, хусусан, банклар фаолиятини тартибга солиш тамойилларида акс еттирилган ва уларнинг фаолияти ва банкларнинг ҳаётдаги ҳуқуқий муносабатларидаги ўрнига таъсир кўрсатадиган банклар учун белгиловчи хусусиятга ега.

Шуни ҳам таъкидлаш керакки, Профессор О. И. Лаврушин банкларни тартибга солишни уларнинг қўлланилиш соҳасига қараб бир неча тармоқларга бўлиш концепциясининг яратувчиси ҳисобланади. Бундан ташқари, банк тизимида Ўзбекистондаги Қонунчилик ҳаракатларидан ташқари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари каби қуйи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ҳам муҳим ўрин тутаяди. Шунингдек, Марказий банкнинг банк фаолиятини назорат қилишда муҳим ва асосий рол ўйнайдиган қоидалари, қарорлари ва ёзма кўрсатмаларига эътибор бериш муҳимдир.

Банк қонунчилигига асосланиб, Марказий банкнинг бўйсунувчи қоидалари миқдорий маънода энг долзарб эканлиги аниқ. эҳтимол, Марказий банкнинг кўплаб ҳужжатлари ва Марказий банкнинг тижорат банкларини ҳуқуқий тартибга солишдаги ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, қуйи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни, масалан, низомлар, кўрсатмалар ва бошқаларни, Марказий банк ҳужжатлари ва ҳуқумат, вазирликлар қарорларини фарқлаш керак. Ушбу бўлим тўртинчи сектор деб аталади. Аммо, агар биз банк қонунчилигининг бутун тизимини ўрганиш учун тарихий усулдан фойдалансак, ўз тарихини 1991 йил 15 февралда Олий Кенгаш томонидан қабул қилинган "банклар ва банк фаолияти тўғрисида" ги қонунни яратиш билан бошлаган Ўзбекистон ССРдан бошлаб банк тизимининг ривожланишини кўришимиз керак.

Мамлакат мустақилликка эришгандан сўнг ушбу давлат банки Ўзбекистон Республикаси Марказий банки деб ўзгартирилди ва қайта ташкил етилди ва ҳозирги кунда у мамлакатдаги барча банк фаолиятининг асосий раҳбари ҳисобланади. Банк тизимини тартибга солишнинг ушбу тартиби асосан Республика Конституциясининг, хусусан, 124-моддасида "Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини Республика Марказий банки бошқаради."

2019 йил 5 ноябрда чиқарилган "Банклар ва банк фаолияти тўғрисида" ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни Конституциядан кейин иккинчи ўринда туради. Унинг мақсади барча банк алоқаларини бошқаришдир. Шуни ҳам

таъкидлаш керакки, мамлакатнинг ривожланиш босқичида "тўловлар ва тўлов тизимлари тўғрисида" ги қонун банк қонунлари соҳасида муҳим рол ўйнайди, асосий мақсади мамлакатда тўловлар ва тўлов тизимлари соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдир. Бу, айниқса, тўлов хизматларидан кенг фойдаланадиган шахслар ва юридик ташкилотлар ўртасидаги ҳуқуқий муносабатларда кенг тарқалган.

Ўзбекистон Республикасининг "фуқароларнинг банклардаги омонатларини ҳимоя қилиш кафолатлари тўғрисида" ги Қонуни ҳам банк соҳасида муҳим ўрин тутади, шу мақсадда Ўзбекистон Республикасида жисмоний ва юридик шахсларнинг омонатлари ҳимоясини таъминлаш мақсадида ушбу соҳадаги ҳуқуқий муносабатларни тартибга солиш банк фаолияти соҳасида муҳим ўрин тутади. Сўнгги йилларда, хусусан, 2017 йилдан кейин мамлакатда катта ўзгаришлар рўй берди, бу бутун банк секторини тубдан ўзгартириб, мамлакат ривожланишига сезиларли туртки берди. Ушбу ўзгаришлар учун" 2017-2021 йиллардаги ҳаракатлар стратегияси " асос бўлиб хизмат қилди, натижада Ўзбекистон Республикаси Президентининг 23 йил 2018 мартда "Банк хизматлари мавжудлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида" ги Фармони эълон қилинди.

Ушбу қарор ва стратегиядан келиб чиққан ҳолда, ислохотлар Ўзбекистон бозорига янги молиявий хизматларни жорий этди, бу нафақат корхоналар, балки бутун аҳоли учун муҳим валюта айирбошлаш операцияларидан фойдаланиш имкониятини сезиларли даражада осонлаштирди ва очди. Натижада, мамлакатда хорижий пулларни қонуний йўллар билан сотиб олиш нафақат "де-юре", балки "де факто", балки бутун бозор иқтисодиёти режимини ўзгартирди

Сўнгги йилларда хусусий ва давлат тижорат банклари ҳисоб-китоб ва бошқа шахсий ҳисобварақларни масофадан бошқаришнинг янги тизимларини жорий етдилар, бу маблағларни осон бошқариш, валюта айирбошлаш операцияларини бошқариш, пул ўтказмаларини, шунингдек банк электрон платформаларини тизимлаштириш ва рақамлаштириш орқали тўлдирилган хизмат турларини таъминлади. бу хорижий хусусий банкларнинг тажрибаси ва уларнинг мамлакатдаги инвестиция фаолияти эди.

Яна бир муҳим ютуқ-бу мамлакатда миллий, маҳаллий ва халқаро операцияларнинг хавфсизлиги ва узлуксизлигини таъминлайдиган миллий чакана тўлов тизимини ривожлантириш ва қуриш, электрон дастурлар ва турли платформалар кўринишидаги тўлов тизимларини яратиш орқали банк хизматларини кенгайтириш ва сўнгги йилларда, нақд пулсиз тўловларни амалга оширишга имкон берадиган инновацион контактсиз ва mobil технологиялардан фойдаланиш.

Сўнгги беш йил ичида мамлакатдаги ўзгаришлар натижасида янги Ўзбекистонни қуриш учун зарур бўлган ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, ҳуқуқий, илмий ва таълим асослари яратилди.

Бугунги кунда "2022-2026 йилларда янги Ўзбекистонни ривожлантириш стратегияси" да белгилаб берилган мамлакатнинг янги йўналишига алоҳида еътибор қаратиш лозим."

Янги банк стратегиясининг энг муҳим мақсади 60 йил охирига қадар банк тизимидаги хусусий секторнинг иштирокини 2026 фоизгача ошириш мақсадида давлат улушига эга бўлган тижорат банкларини босқичма-босқич ўзгартириш эди. Яъни, давлат банкларида хусусий активларни кўпайтириш ушбу соҳада устувор вазифага айланди ва муваффақият бозор жараёнлари орқали мамлакат иқтисодий ўсишида муҳим қадам бўлади.

. Банк фаолиятига бевосита таъсир кўрсатадиган яна бир йўналиш-бу кўшилган қиймат солиғи ставкасини 2023 йилдан бошлаб 12% гача ва банк йўналиши бўйича даромад солиғи ставкасини 2023 йилдан бошлаб 15% гача камайтириш, бу еса ривожланишига туртки беради. аллақачон қийин шароитларда ривожланаётган банклар (пандемия). ва ҳоказо.).

Юқори малакали шахсларни банк ва молия соҳасида ишлашга ўргатишнинг ушбу стратегиясида белгиланган мақсад, янги технологиялар ва инновацион таълим техникаси туфайли банк секторини янги дунё даражасига кўтариши керак.

Ушбу стратегия иқтисодиётнинг реал секториди, шунингдек молия ва банк соҳаларида ишлаб чиқариш ва операцион жараёнларни рақамлаштириш даражасини 70 йил охирига қадар 2026 фоизга ошириш мақсадида аллақачон ривожланаётган банк фаолиятини рақамлаштириш ва механизациялашни бирлаштирди. Ушбу ёндашув электрон ҳукумат шаклида шакллантириладиган идоралар ва ташкилотлар ўртасида янги замонавий платформаларни бирлаштириш орқали давлат идоралари ва бошқа хусусий ташкилотлар ўртасида маълумотлар алмашинувини йўлга қўйиш орқали барча соҳаларда, шу жумладан банк соҳасида бюрократик жараёнларнинг сезиларли даражада қисқаришига олиб келади.

Хулоса қилиб айтганда, "2017-2021 йиллар ҳаракат стратегияси" натижаси сифатида мустақиллик йилларида амалга оширилган тизимни шакллантирувчи ўзгаришларнинг самарасини эътироф этиш лозим.

Шу билан бирга, банк тизимида Ўзбекистон хусусий банк секторидидаги салоҳиятини сезиларли даражада кенгайтириши, шу билан бирга хусусий тижорат банкларини тартибга солувчи қонунчиликни модернизация қилиши ва келгуси беш йилга мўлжалланган янги мақсадлардан келиб чиқиб, ушбу соҳада янги хизмат турларини яратадиган янги иқтисодий механизмларни жорий қилиши керак. Ушбу усул банк бизнесининг жисмоний шахсларга жозибадорлигини оширади, уларнинг кенгайиши давлат инвестицияларининг тез ўсиши ва ушбу соҳага хорижий инвестицияларнинг кўпайишини англатади, бу иккаласи ҳам Ўзбекистоннинг ёш иқтисодиёти ва ҳуқуқий тизимининг ўсиши даврида муҳим аҳамиятга эга.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. LA, Mamajonov, et al. "TIJORAT BANKLARIDA PUL MUOMALASI TUSHUNCHASI VA UNI TASHKIL ETISH USULLARI." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 195-199.

2. LA, Mamajonov, et al. "Davlat sektorida budjetdan tashqari mablag 'lar sarflanishi hisobi va amaliyotini takomillashtirish." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 200-204.

3. LA, Mamajonov, et al. "MOLIYAVIY NATIJALARNI TAHLILI." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 43-46.
4. LA, Mamajonov, et al. "ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ И НЕОБХОДИМОСТЬ АНАЛИЗА ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ МЕНЕДЖМЕНТЕ." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 52-57.
5. LA, Mamajonov, et al. "Особенности аудит." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 140-144.
6. LA, Mamajonov, et al. "NAZORAT FURSATLARINI TESTLASHTIRISHNI YAXSHILASH IMKONIYATLARI." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 79-84.
7. LA, Mamajonov, et al. "АНАЛИЗ ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 47-51.
8. LA, Mamajonov, et al. "Toshkent viloyati mahalliy budjeti daromadlari o 'zgarishlarining amaldagi holati tahlili." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 115-119.
9. LA, Mamajonov, et al. "КОРХОНАЛАР ИҚТИСОДИЙ ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА МОЛ-МУЛК СОЛИҒИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 238-242.
10. LA, Mamajonov, et al. "ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУ РАБОТОЙ АУДИТОРА И ОБНАРУЖЕНИЕМ ФИНАНСОВОГО МОШЕННИЧЕСТВА В ИСТОРИИ." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 73-78.
11. LA, Mamajonov, et al. "Тенденции рынка аудиторских услуг." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 127-132.
12. LA, Mamajonov, et al. "ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРГА МУВОФИҚ БАНК ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАРИ БИЛАН ОПЕРАЦИЯЛАР АУДИТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БЎЙИЧА КЎРСАТМАЛАР." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 234-237.
13. LA, Mamajonov, et al. "АНАЛИЗ ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 58-62.
14. LA, Mamajonov, et al. "Issues of improving the basis of tax administration." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 184-189.
15. LA, Mamajonov, et al. "АУДИТ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ И ТЕХНОЛОГИЙ." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 205-211.
16. LA, Mamajonov, et al. "СОЛИҚ ОРГАНЛАРИНИ МАҲАЛЛАГА ТУШУРИШ ИНСТИТУТИНИ ЖОРИЙ ЭТИЛИШИНING АҲАМИЯТИ." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 254-257.
17. LA, Mamajonov, et al. "ФИНАНСОВЫЙ УЧЕТ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 223-228.
18. LA, Mamajonov, et al. "FINANCIAL FRAUD: CONCEPTS AND CATEGORIES." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 68-72.
19. LA, Mamajonov, et al. "ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАЛОГОВ ДЛЯ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ ДЕФИЦИТА БЮДЖЕТА." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 162-169.

20. LA, Mamajonov, et al. "Некоторые аспекты аудита." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 133-139.
21. LA, Mamajonov, et al. "АУДИТ В РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКЕ." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 63-67.
22. LA, Mamajonov, et al. "МАМЛАКАТЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН СИЁСАТИ." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 85-91.
23. LA, Mamajonov, et al. "ВНУТРЕННИЙ И ВНЕШНИЙ КОНТРОЛЬ БАНКОВ ВТОРОГО УРОВНЯ." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 229-233.
24. LA, Mamajonov, et al. "Internal audit in companies." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 120-126.
25. LA, Mamajonov, et al. "Молиялаш механизмлари." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 92-95.
26. LA, Mamajonov, et al. "Fond bozori rivojlanishi." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 109-114.
27. LA, Mamajonov, et al. "Солиқ маъмуриятчилиги самарадорлигини ошириш масалалари." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 248-253.
28. LA, Mamajonov, et al. "РУКОВОДСТВО ПО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ АУДИТА ОПЕРАЦИЙ С БАНКОВСКИМИ ЦЕННЫМИ БУМАГАМИ В СООТВЕТСТВИИ С МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 218-222.
29. LA, Mamajonov, et al. "ПОДРОБНЫЙ ОБЗОР БЮДЖЕТНОЙ ПОЛИТИКИ И КОНТРОЛЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 96-102.
30. LA, Mamajonov, et al. "G'aznachilik bo 'limida Asaka tuman moliya bo 'limining shaxsiy g 'azna hisobvaraqlarini ochish, yopish va yuritish tartibi." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 145-150.
31. LA, Mamajonov, et al. "Moliya bo 'limida buxgalteriya hisobini zamonaviy elektron majmuada yuritilishi va uni takomillashtirish yo 'llari." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 156-161.
32. LA, Mamajonov, et al. "FINANCIAL ANALYSIS OF THE COMPANY." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 38-42.
33. LA, Mamajonov, et al. "Asaka tuman moliya bo 'limida moliyaviy aktivlarni birlamchi hujjatlarda yuritilishi hisobi." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 151-155.
34. LA, Mamajonov, et al. "Improving the legal framework for preventing double taxation in Uzbekistan." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 177-183.
35. LA, Mamajonov, et al. "СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ НОВЫХ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ИСТОЧНИКОВ В ЭКОНОМИКУ СТРАНЫ." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 170-176.
36. LA, Mamajonov, et al. "ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ В БАНКЕ." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 212-217.
37. LA, Mamajonov, et al. "WORLD LEADER IN GLOBALIZATION INNOVATION POLICY OF THEIR COUNTRIES." *HOLDERS OF REASON* 2.6 (2024): 103-108.

38. LA, Mamajonov, et al. "EXPANDING THE TYPES OF FINANCIAL SERVICES OFFERED BY COMMERCIAL BANKS IN THE NEW UZBEKISTAN." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 190-194.

39. LA, Mamajonov, et al. "ХАРАЖАТЛАР ВА УЛАРНИ ҲИСОБГА ОЛИШНИНГ НАЗАРИЙ МАСАЛАЛАРИ." HOLDERS OF REASON 2.6 (2024): 243-247.